

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНІ РАЙОНАХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Анотація

В аналітичній записці аналізується стан розвитку громадянського суспільства у Донецькій та Луганській областях після 2014 року. У записці акцентовано увагу на напрямках та успішних практиках громадської самоорганізації та взаємодії, що виникли за нових викликів, насамперед, російської агресії у регіоні. Виділені основні проблеми та ризики, що перешкоджають підвищенню ефективності участі громадськості у соціально-політичних процесах на містах. Надано рекомендації щодо посилення громадської участі на Донбасі.

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ НА ПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНІ РАЙОНАХ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Революція гідності 2013-2014 рр. для багатьох українців стала поштовхом для переосмислення ставлення до країни, формування активної позиції. На Донбасі ці якісно-ментальні зміни стали яскраво помітними із звільненням міст від проросійських бойовиків. Нові реалії, зумовлені російською агресією та військовими діями на території Донецької та Луганської областей, стали каталізатором різкого пробудження громадянського суспільства цих регіонів, яке раніше не відрізнялося своєю активністю. Адже політична монополія та потужне командно-адміністративне управління місцевих еліт тривалий час максимально обмежували або унеможливлювали ефективну взаємодію громадськості на різних майданчиках.

Активізація громадського сектору.

Виклики 2014 року продемонстрували важливість здатності людей до самостійного об'єднання з метою участі у житті суспільства та держави. Саме після звільнення українською армією низки міст Донбасу, мешканці цих територій усвідомили, що пасивна громадянська позиція і соціально-політична апатія можуть тягнути за собою серйозні наслідки. Натомість час робити все можливе для подолання пост-окупаційних негативних трендів і допомоги фронту, брати на себе відповідальність, використовувати інструменти участі.

Можна виокремити основні напрямки громадської самоорганізації, які яскраво проявилися після 2014 року і стали системними явищами:

1. Патріотичний рух у звільнених містах. Автопробіги з національною символікою, віче активних городян, багатотисячні ходи єдності до Дня визволення міст, Дня незалежності України, Дня захисника України, Дня соборності України та ін. – стали традиційним явищем у Краматорську, Маріуполі, Покровську, Сєвєродонецьку, Слов'янську. Наприклад, у прифронтовому Маріуполі за умов загрози окупації у лютому 2015 року, близько 500 людей не побоялися вийти на мітинг за Україну.¹ У травні, серпні 2015 р. маріупольців вже об'єднали мітинги проти демілітаризації Широкиного, що могло поставити під удар бойовиків їх місто².

Проте кількість учасників патріотичних акцій не є стабільно високою – падає пропорційно рівню тривоги та загрози загострення. Так, у Краматорську у квітні проходить «Марш вільних людей», присвячений

---

¹ «Путлер, хватит нас убивать!», - вместо сепаратистского митинга в Мариуполе прошла акция сторонников Украины [Електронний ресурс] // Цензор.НЕТ. – 2015. – 8 лютого. – Режим доступу: https://censor.net.ua/photo_news/323707/putler_hvatit_nas_ubivat_vmesto_separatistskogo_miti_nga_v_mariupole_proshla_aktsiya_storonnikov_ukrainy

² Мариупольцы вышли на митинг против демилитаризации Широкино [Електронний ресурс] // 0629.com.ua. – 2015. – 3 мая. – Режим доступу: <https://www.0629.com.ua/news/816050>

подіям 2014 року, коли відбулося останнє мирне зібрання проукраїнських сил. Якщо у 2016 році у марші взяли участь близько 4 тисяч осіб³, то у 2017 році – близько 500 краматорчан⁴. Подібна ситуація і з щонедільними народними віче у Слов'янську. Їх координатор В. Хоменко відзначає, що відразу після звільнення Слов'янська вони були дуже масовими, але роки йдуть, і учасників стає все менше. Сьогодні на віче збираються в середньому 20-50 осіб⁵.

Однак можна стверджувати, що саме самоорганізація та вияв активної державницької позиції місцевого населення зупинили подальший наступ та інформаційні атаки проросійських сил, бо такі акції слугували однозначною демонстрацією відсутності їх підтримки у населення, а також стали символом нового Донбасу.

Силами активно налаштованих громадян почалося історичне «перезавантаження» регіону. Хвиля демонтажів і повалень пам'ятників Леніну пройшла містами Донецької та Луганської областей 2014-2016 рр. Активно включалася громадськість у обласні та місцеві комісії з декомунізації.

2. Волонтерські ініціативи. Ефективним втіленням самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства Донецької та Луганської областей став розвиток волонтерського руху, який у кризових умовах охопив всі сфери життєдіяльності. Основними напрямками є евакуація місцевого населення під час бойових дій, допомога військовим на передову (постачання продуктів, одягу, ліків, закупівля та ремонт техніки) та

---

³ «Краматорськ – це Україна»: у місті відбувся багатотисячний мітинг «Марш вільних людей» [Електронний ресурс] // Цензор. НЕТ. – 2016. – 17 квітня. – Режим доступу:

https://ua.censor.net.ua/photo_news/384804/kramatorsk_tse_ukrayina_u_misti_vidbuvsya_bagat_otusyachnyyi_mityng_marsh_vilnyh_lyudeyi_fotoreportaj

⁴ В Краматорске состоялся Марш Свободных Людей [Електронний ресурс] // Восточный проект. – 2017. – 17 квітня. – Режим доступу: <http://vp.donetsk.ua/gorod-region/gorod/58742-v-kramatorske-sostoyalsya-marsh-svobodnykh-lyudej>

⁵ Руденко А. Про символ нового Донбасу [Електронний ресурс] // День. – 2016. – 5 липня. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-symvol-novogo-donbasu>

переселенцям, які прибувають на підконтрольні Україні території регіону (гуманітарна, психологічна, юридична допомога).

Найбільшу допомогу у евакуації населення за три роки здійснила команда Петра Дудника, пастора протестантської церкви «Добра звістка» зі Слов'янська, яка евакуювала понад 4 тисяч осіб з окупованого тоді міста, потім ще 12 тисяч – з інших міст на лінії фронту. Окрім евакуації, волонтери інтенсивно допомагали людям у зоні АТО відновлювати житло – було відремонтовано близько 500 будинків різного ступеня пошкоджень та відбудовано близько 20 будинків⁶.

Четвертий рік, руйнуючи міф про те, що нібито на Донбасі не підтримують українську армію, група так названих «Блукаючих волонтерів» із Бахмуту допомагає 1-му, 2-му і 4-му батальйону 128-ої окремої гірсько-піхотної бригади, 54-й окремій механізованій бригаді, 26-й окремій артилерійській бригаді, батальйону ім. Генерала Кульчицького. Волонтер цієї групи Олена Березуцька, яка була відзначена президентською нагородою за свою діяльність, відзначає, що «на сьогодні характер допомоги армії кардинально змінився, як і сама армія в цілому. Вже більше року, як волонтери перекваліфікували допомогу на якісне технічне оснащення військових: коптери, приціли, тепловізори, біноклі, машини, ноутбуки, ремонт авто. Але найголовніше – військові повинні відчувати, що народ з ними, не забув про них. Тому передаємо і домашню випічку, дитячі малюночки, вітаємо зі святами різними домашніми смакотами – це дуже важливо на передовій»⁷.

У багатьох містах Донецької та Луганської областей існують волонтерські групи, які плетуть маскувальні сітки для військових, збирають

---

⁶ Руденко А. Реформація... з прифронтовим обличчям [Електронний ресурс] // День. – 2017. – 10 листопада. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/reformaciya-z-pryfrontovym-oblychchuyam>

⁷ Как помогают украинской армии на Донбассе – волонтер из Бахмута [Електронний ресурс] // Крымские Новости QNA. – 2017. – 5 декабря. – Режим доступу: <http://qna.com.ua/ru/politika/kak-pomogayut-ukrainskoi-armii-na-donbasse-volonter-iz-bahmuta/183533/>

кошти на різні потреби. Наприклад, волонтерська група «Славні дівчата» у Слов'янську перетворилася в міні-фабрику. У читальному залі міської бібліотеки волонтери шують нижню білизну для солдатів, маскувальні костюми, іграшки-обереги, фіксатори для рук, спеціальні рукавиці. Також освоїли волонтери і випуск керамічних чашок з патріотичної символікою, кошти з продажу яких йдуть на покупку основи для мереж і тканини⁸.

Прикордонні регіони прийняли найбільшу кількість переселенців. Так, у Донецькій області станом на лютий 2017 року офіційно зареєстровано 452 тис. 783 особи, у Луганській області – 44 тис. 395 осіб⁹. Провідний експерт Аналітичного центру «Обсерваторія демократії» з питань громадянської освіти Світлана Топалова наголошує на визначальній ролі цих регіонів у процесі реінтеграції зараз непідконтрольних територій. Саме тому переселенці – це важливий ресурс реінтеграції. Якщо вони повернуться носіями інших цінностей, на думку С. Топалової, то стануть їх провідниками серед тих громадян, яким зараз активно вантажать мозок «руським миром»¹⁰.

Помітним прикладом самоорганізації місцевого населення для допомоги переселенцям стало створення тематичних груп у соціальних мережах для артикуляції та забезпечення їх актуальних потреб та пропозицій.

3. Вплив громадянського суспільства на інституційну ефективність місцевого самоврядування. У 2017 році на Донбасі виникли якісно нові громадські рухи та ініціативи, які ставлять собі за мету взаємодіяти, контролювати та впливати на місцеву владу. Один з таких рухів, що виник у грудні 2014 р. у Слов'янську – «Сильні громади», незабаром охопив Краматорськ, Бахмут, Покровськ, Маріуполь, Дружківку й інші міста. За

---

⁸ В Славянске изготовили более 70 маскировочных сеток [Електронний ресурс] // ТВплюс. – 2015. – 9 апреля. – Режим доступа: <http://tvplus.dn.ua/pg/news/8/full/id=14075>;

⁹ Скільки сьогодні в Україні зареєстровано переселенців з Донбасу і Криму: Інформація по регіонах [Електронний ресурс] // 112.ua. – 2017. – 7 лютого. – Режим доступа: <https://ua.112.ua/statji/skilky-sohodni-v-ukraini-zareiestrovano-pereselentsiv-z-donbasu-ta-krimu-informatsiia-po-rehionakh-369259.html>

¹⁰ Дискусія «Громадянська освіта – ключовий вектор демократизації України» [Електронний ресурс] // Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». – 2017. – Режим доступа: <http://qoo.by/3bAY>

словами координатора руху Д. Бігунова, цей проект зародився як відповідь на війну на Донбасі, інспіровану Російською Федерацією, на крах авторитарної системи управління, яка існувала тут довгі роки, на вакуум громадського і політичного сектора, який виник після звільнення¹¹.

Активісти «Сильних громад» перевіряють декларації місцевих чиновників, контролюють присутність на засіданнях та персональне голосування місцевих депутатів, здійснюють контроль за використанням публічних фінансів та закупівель з боку громадськості, проводять акції солідарності та акції-вимоги. Координатор «Сильних громад» В. Краснопоров пояснює, що «ми змушуємо місцеві влади створювати в міськрадах інформаційні стенди, інформувати як вони приймають людей, як до них звертатися. Так само на сайті міської ради змушуємо оприлюднювати автобіографії депутатів, їхні декларації, змушуємо вчасно видавати проекти і рішення, бюджети, генеральні плани, річні плани закупівель – все, що допомагає людині зрозуміти, яка є влада і що вона робить. Ми змушуємо їх краще комунікувати з громадою через громадські ініціативи, громадські слухання та бюджети участі. Ми робимо рейтинг проаналізованих міст, аби показати у яких містах найкраще справляються. Це впливає на місцеве самоврядування»¹².

У 2014-2016 роках з'явилася низка організацій, які ставлять собі завданням аналітичну роботу з дослідження проблем Донбасу та вироблення шляхів їх рішень, зокрема «Фабрика думки «Донбасс», «Громадський Холдинг «Група впливу», «Точка доступу». Так, у жовтні громадська організація «Точка доступу» представила результати дослідження щодо взаємодії влади і громадськості в 20 містах східного регіону. Згідно дослідження, інструмент електронних петицій використовують лише в

---

¹¹ Руденко А. Про символ нового Донбасу [Електронний ресурс] // День. – 2016. – 5 липня. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-symvol-novogo-donbasu>

¹² Ярошук О. Валентин Красноперов: Донбас – це наш «Дикий Схід». Він молодий, недосвідчений, але потенційний [Електронний ресурс] // Громадський простір. – 2016. – 11 серпня. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?focus=valentyn-krasnoперov-donbas-tse-nash-dykyj-shid-vin-molodyj-nedosvidchenyj-ale-potentsijnyj>

8 містах Донбасу, громадські слухання перед прийняттям важливих питань – в 7 містах. Проект «Бюджет участі» працює в шести містах, а консультації з громадськістю застосовують тільки в чотирьох¹³.

4. Просвітництво, підвищення громадянської освіти населення.

Навчання громадських активістів різних інструментів та механізмів контролю та взаємодії стало за останні три роки окремим напрямком у розвитку громадських організацій та громадянського суспільства Донбасу у цілому. Проведення тренінгів, просвітницьких лекцій, дискусій, «круглих столів», форумів з актуальних питань за участі широкої громадськості користується популярністю у регіоні.

Діапазон тем широкий – від саморозвитку і відкриття власного бізнесу до алгоритму створення громадських організацій та можливостей для них. Проводяться, як і місцевими – «Сильні громади», «Точка доступу», так і всеукраїнськими і міжнародними організаціями.

Через методики «швидкої освіти» мешканці регіону отримують компетенції комп'ютерної грамотності, проектного менеджменту, поглиблене вивчення бухгалтерських програм, Excel, 3D Max. Проводяться також психологічні ігри для подолання комунікативних бар'єрів серед різних груп населення, презентації, конференції. Позитивним є збільшення можливостей для молоді – школа фотографії, курс робототехніки, діяльність Молодіжної майстерні соціальних ініціатив. Водночас набуває все більшого поширення неформальна освіта для старшого покоління – комп'ютерна грамотність, спорт, туризм історично-культурними маршрутами та інші форми активності та комунікації для літніх людей, що робить їх учасниками соціального простору з активною громадянською позицією.

---

¹³ Только в 4 городах Донбасса местная власть консультируется с общественностью, принимая решения – аналитики [Електронний ресурс] // Вчасно. – 2017. – 19 октября. – Режим доступу: <https://vchasnoua.com/special/democracy/actual/53552-tolko-v-4-gorodakh-donbassa-mestnaya-vlast-konsultiruetsya-s-obshchestvennostyu-prinimaya-resheniya-analitiki>

5. Розвиток культурних ініціатив та поява нових публічних просторів на Донбасі. Справжніми точками концентрації креативності, освіти та міського активізму стали публічні простори, які з'явилися у звільнених містах. Їхньою характерною рисою є створення зусиллями ініціативи мешканців. Більшість з них з'явилася наприкінці 2015 – на початку 2016 рр., саме тоді, як помічає І. Юр'єва, коли розпочалися процеси волонтерського вигорання. Жити самою війною було вже неможливо, з'явився запит на творення, на позитив, на культурний перепочинок, що збагачує, і на безпечне енергетичне середовище, що заряджає. Переформатування діяльності на культуру й просвітництво не обмежило волонтерських активностей, навпаки – розширило аудиторії, збалансувало цінності¹⁴.

Публічним простором є локації, створені спеціально для соціальних інтеракцій, публічного життя і реалізації громадянських свобод. Це коворкінги, платформи громадських ініціатив (арт-простори, творчі майстерні), зелені громадські простори (сквер, парк), сучасні бібліотеки і музеї. Всі ці формати знайшли собі місце на Донбасі.

Особливу роль відіграють платформи ініціатив, що стали місцем збору для неформальної освіти, саморозвитку та творчості. Так, у Слов'янську наприкінці 2014 року за допомоги «Львівської Освітньої Фундації» була створена «Теплиця» – відкритий простір для громадських ініціатив. Тут можна вивчати мови, читати сучасну літературу, малювати, співати, переглядати фільми, зустрічатися з цікавими людьми, дискутувати, брати участь в іграх, майстер-класах, тренінгах. Подібні простори створені і у сусідньому Краматорську – «Вільна хата», Лимані – «Альтанка», у Костянтинівці – «D•R•U•Z•I» та інших містах Донецької області. У Старобільську Луганської області за допомогою грантових коштів облаштували креативний простір «STB City Hub» у приміщенні колишнього

---

¹⁴ Юр'єва І. Простори змін на Донеччині: моделюємо українське [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 18 серпня. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/prostori-zmin-na-donechchini-251640_.html

кінотеатру. Міські бібліотеки також перетворюються в універсальні публічні простори.

Об'єднуються місцеві мешканці і навколо урбаністичних ініціатив – облаштування свого міста волонтерськими ресурсами. У Сєверодонецьку на Луганщині за останні два роки силами місцевих мешканців було реалізовано два масштабні «зелені» проекти: «Гоголь-сквер» та «Еко-сквер». Останній – за підтримкою міської ради, за участю військових та громадських формувань міста)¹⁵. У Слов'янську активісти перетворили покинутий зелений простір у центрі міста у родинного відпочинку та розважальних заходів, майстер-класів на відкритому просторі, назвали «Сквер Мрія». Триває робота місцевих жителів над проектом центрального парку «Шовковичний», який за багато років прийшов у повний занепад. Допомагає їм у цьому громадська організація «Місто-сад» за підтримки іноземних донорів.

Також місцеві ініціативи наповнили культурне життя новою якістю на противагу формалізму традиційним офіційним заходам – міські фестивалі, ярмарки, урбанфести, організовані зусиллями активістів, збирають тисячі мешканців¹⁶.

Серед тенденцій розвитку громадського сектору слід також згадати **поглиблення коаліційної співпраці між громадськими організаціями Донбасу**. Зокрема, у жовтні 2016 року було утворено «Громадський пояс Донбасу». Угоду про співпрацю підписали представники наступних організацій – ГО «Центр спільного розвитку «Дієва громада» (Старобільськ), ГО «Асоціація «Відродження та розвиток» (Бахмут), ГО «Агентство підтримки місцевих ініціатив» (Маріуполь), ГО «Нова Дружківка» (Дружківка), Донецька обласна організація «Комітет виборців України»

---

¹⁵ У Сєверодонецьку на Луганщині за останні два роки, за ініціативою громадських активістів, було реалізовано два чудові зелені проекти [Електронний ресурс] // УрбанПростір. Facebook.com. – 2017. – 24 вересня. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/publicspace.in.ua/posts/1951953725070095>

¹⁶ Островський П. Чи може громадянське суспільство стати прикладом для України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/pavelostrovskiy/ss-66258457>

(Краматорськ), ГО «Наша громада» (Кремінна), Кризовий медіа-центр «Сіверський Донець» (Сєверодонецьк). Мета проекту полягає не лише у передачі знань та обміні досвідом, а й у створенні та розвитку міцної Коаліції місцевих НУО¹⁷.

Громадська організація «Форум НГО в Україні» в квітні 2017 запустила інтерактивну карту недержавних організацій в Донецькій і Луганській областях. Карта включає місцеві і міжнародні неурядові організації, які працюють в цих двох областях в будь-яких сферах, для різних цільових категорій¹⁸.

Отже, можна стверджувати, що після 2014 року місцеві жителі Донбасу усвідомили необхідність конкретних дій і активної позиції, щоб зупинити війну, покращити внутрішню ситуацію в Україні та підвищити якість життя. Багатоманітність і дієвість практик низових ініціатив свідчить про тенденцію формування громадянського суспільства на звільненій території сходу.

Проблеми та ризики.

Основними проблемами у розвитку громадянського суспільства на Донбасі залишається **нерівномірна громадська активність і відповідний рівень її якості**, а також **складна економічна ситуація у зв'язку з військовими діями та відсутність стратегічного бачення трансформації індустріального кластера**.

Підтвердженням цього є результати опитування в Луганській і Донецькій областях (на контрольованій Україною території), яке було проведене Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва влітку 2017 року, щодо можливостей та проблем участі громадян у вирішенні місцевих проблем. Так, жителі Донбасу доволі низько оцінюють можливість

---

¹⁷ У Краматорську утворили «Громадський пояс Донбасу» [Електронний ресурс] // Ресурсний центр «Гурт». – 2016. – 5 жовтня. – Режим доступу: <https://www.gurt.org.ua/news/informator/34638/>

¹⁸ Карта НДО Донбасу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ngomap.org.ua/map>

пересічних громадян контролювати діяльність місцевої влади (у середньому 2,6 бала з 7 можливих) і власне бажання це робити (3,2 бала із 7). При цьому **абсолютна більшість мешканців Донбасу переконані, що їхня здатність впливати на рішення влади украй обмежена** (34 % вважають, що вони зовсім не здатні впливати, а 44 % – здатні слабо впливати). Так само жителі Донецької й Луганської областей визнають, що мало обізнані про роботу місцевої влади (45 % мало обізнані, 14 % взагалі не обізнані).

Показово, що **половина мешканців Донбасу взагалі не чула про будь-які громадські організації чи волонтерів, що працюють у їхній місцевості, і лише 3 % добре знають про їхню діяльність**. У Луганській області найбільше знають про «Червоний хрест» (щось чули про нього 39% серед тих, хто знає про діяльність громадських організацій) і Благодійний фонд Олександра Романовського (14 %), у Донецькій – про Фонд Ріната Ахметова «Поможем» (35 %), «Карітас України» (18 %) і «Новий Мариуполь» (13 %).

Абсолютна більшість опитаних переконана, що діяльність громадських організацій потрібна (загалом так вважає 71 %). При цьому відносна більшість оцінює їхню роботу позитивно – в середньому 38 % порівняно з 8 %, які оцінюють її негативно (дещо вища оцінка з боку жителів Донецької області – 43 % проти 31 % у Луганській). Водночас **58 % мешканців регіону не готові брати участь у роботі громадських чи волонтерських організацій**, і лише 5 % уже беруть у ній участь. Серед тих, хто готовий брати участь у цьому, найбільше висловили бажання допомагати роздавати гуманітарну допомогу (40 %). З іншого боку, тільки **31 % мешканців Донбасу вважають, що громадські організації здатні впливати на місцеву влади**, а половина взагалі нічого не знає з цього приводу.

Треба підкреслити, що **Донецька і Луганська область відрізняються за проявом самоорганізації та активізму**. На цьому наголошує аналітик В. Краснопоров: «Донецька область вже на іншій стадії розвитку. Луганській області потрібно, окрім проукраїнськості, мати якісний

характер – розуміти як впливати на владу, як реалізувати свої права, показувати людям, що вони теж є суб'єктом і можуть вирішувати їх проблеми. У Донецькій області теж проблема з якісним активізмом, але не в такій мірі. Найбільше в Донецькій області не вистачає іншого – організованості і об'єднання один з одним. Є більш помірковані групи, а є велика кількість людей, які вважають, що зовнішню патріотичність треба проявляти більше. Об'єднавшись, вони можуть зробити багато серйозних справ»¹⁹.

Істотною перешкодою для сприятливого розвитку громадського сектору на Донбасі залишається те, що **чинна влада поки що намагається з громадянським суспільством скоріше конкурувати, ніж співпрацювати**²⁰.

Показовим став скандал у серпні 2017 року навколо формування громадської ради при Донецькій облдержадміністрації, коли на 35 місць було подано 95 заявок, а за день 45 організацій дізналися про те, що їх взагалі не допускають. Крім того, багато хто з них навіть не отримали відповідних листів нібито через технічні помилки, які вже на той момент були усунені. За словами активістів, ситуація була пов'язана з тим, що у обласного керівництва є бажання створити «ручну громадську раду», у той час, коли минулий склад громадської ради був дієздатним і працюючим, але ініціативи блокувалися керівництвом області. Всі рішення приймалися владою без участі представників громади, у тому числі – кадрові та фінансові, які впливають на кожного жителя області. А робота ДонОДА тричі визнавалася незадовільною, за зверненням Громадської ради до

---

¹⁹ Ярошук О. Валентин Красноперов: Донбас – це наш «Дикий Схід». Він молодий, недосвідчений, але потенційний [Електронний ресурс] // Громадський простір. – 2016. – 11 серпня. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?focus=valentyn-krasnoперov-donbas-tse-nash-dykyj-shid-vin-molodyj-nedosvidchenyj-ale-potentsijnyj>

²⁰ Юр'єва І. Простори змін на Донеччині: моделюємо українське [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 18 серпня. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/prostori-zmin-na-donechchini-251640_.html

Кабміну була створена міжвідомча комісія з представників трьох міністерств, яка визнала неефективне використання коштів Донецькою ОДА²¹.

У деяких містах Донецької області місцева влада намагалася через судові справи боротися з патріотично налаштованими громадянами. Зокрема, у Дружківці у 2016 р. міський голова місто Валерій Гнатенко подав в суд на активістку Ірину Кирикову в суд, вважаючи, що вона нібито зазіхнула на його честь і гідність – жінка прямо і відкрито говорила про його сепаратистські дії в 2014 році²². Слов'янська місцева рада у 2017 році через суд намагалася заборонити факельну ходу у місті, присвячену пам'яті Героїв Крут²³.

Важливою проблемою залишається залежність нових громадських організацій та культурних платформ від грантів міжнародних донорів.

За даними проекту Гете-Інститут «Культурно-освітня академія» станом на листопад 2016 року, культурні простори невеликих міст центральної України на 50 % утримуються за кошти добровільних внесків команди й відвідувачів, на 20 % – за кошти від платних заходів, на 10 % їх фінансують місцеві управління культури, і лише 20 % становлять грантові кошти. На Донбасі ситуація інша. Як справедливо зазначила І. Юр'єва, більшість вільних просторів тут повноцінно запрацювала вже після отримання грантів. Наразі простори трохи заробляють на коворкінгах та презентаційних заходах, ці гроші переспрямовують на соціальні ініціативи. За деякі курси і майстер-класи відвідувачі готові платити, але перетворення їх на цілком комерційні

---

21 «Чиновники ДонОГА «выбили» половину неугодных им организаций из Общественного совета», - активисты [Електронний ресурс] // Вчасно. – 2017. – 15 сентября. – Режим доступу: <https://vchasnoua.com/special/democracy/actual/53045-chinovniki-donoga-vybili-polovinu-neugodnykh-im-organizatsij-iz-obshchestvennogo-soveta-aktivisty>

22 Суд закрыл дело активистки из Дружковки, против которой выступил мэр-сепаратист [Електронний ресурс] // Вчасно. – 2016. – 9 апреля. – Режим доступу: <https://vchasnoua.com/donbass/35963-sud-zakryl-delo-aktivistki-iz-druzhkovki-protiv-kotoroj-vystupil-mer-separatist>

23 «Свобода» выиграла суд у Вадима Ляха. Факельное шествие состоится [Електронний ресурс] // Slavinfo.dn.ua. – 2017. – 28 января. – Режим доступу: <http://slavinfo.dn.ua/novosti/626611>

проекти неможливе²⁴, зокрема, через відсутність споживчої спроможності у місцевих мешканців.

Виходом з ситуації повинна стати підтримка малого та середнього бізнесу, а також розвиток фріланс-культури, що, до речі, є головним напрямом роботи коворкінгів «FreeUa», які були відкриті у Краматорську та Сєверодонецьку за підтримки ПРООН та Уряду Японії. Так, у Краматорську за рік роботи більш як 20 відвідувачів бізнес-тренінгів відкрили ФОПи й розпочали підприємницьку діяльність²⁵.

На думку волонтера ООН з питань розбудови миру Андрія Лагуноу, найбільш перспективними в контексті змін є формати, що «ініціюються та реалізуються знизу, саме громадою, і мають за собою запит суспільства, міцну сміливу команду й готовність до нелегкого шляху перетворень»²⁶.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Після 2014 року у Донецькій та Луганській областях почався бурхливий розвиток горизонтальних зв'язків та поліпшення комунікації мешканців регіону у громадській, культурній, освітній, політичній сферах. Незважаючи на помітний підйом громадсько-політичної активності, проблемами залишається відсутність ефективної співпраці громадськості з владою та обмеженість ресурсів.

За умов російської агресії та враховуючи історичні особливості регіону, пріоритетом має стати підтримка та максимальне використання потенціалу громадянського суспільства. У зв'язку з цим видається доцільним вжити наступні заходи:

---

²⁴ Юр'єва І. Простори змін на Донеччині: моделюємо українське [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 18 серпня. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/prostori-zmin-na-donechchini-251640_.html

²⁵ Юр'єва І. Простори змін на Донеччині: моделюємо українське [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 18 серпня. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/prostori-zmin-na-donechchini-251640_.html

²⁶ Юр'єва І. Простори змін на Донеччині: моделюємо українське [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2017. – 18 серпня. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIUM/prostori-zmin-na-donechchini-251640_.html

1. Верховній Раді України та відповідним профільним комітетам:

- унормувати питання законодавчої неврегульованості врядування прифронтових територій через конфлікт норм законодавства про військово-цивільні адміністрації та місцеве самоврядування. Зокрема, (п.1 ч.1 ст. 4 ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» передбачає підготовку програм соціально-економічного та культурного розвитку адміністративно-територіальної одиниці. Водночас ВЦА є тимчасовим державним органом і входить до складу Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Необхідним є розробити проекти відповідних нормативно-правових актів щодо оптимального розподілу повноважень за принципами субсидіарності та децентралізації, передбачити реальні механізми передачі окремих повноважень від органу місцевого самоврядування до ВЦА та внести зміни до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації».

2. Кабінету Міністрів України:

- за участю громадськості сформувати чіткий перелік критеріїв та вимог до громадських організацій для отримання фінансової підтримки за рахунок бюджетних коштів на виконання проектів, заходів, що мають метою реалізацію завдань державної, регіональної політики; визначити середньо- і довгострокові індикатори обсягів надання такої фінансової підтримки та внести відповідні зміни до Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання яких надається фінансова підтримка затвердженого постановою КМУ від 12 жовтня 2011 р. № 1049.

3. Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, Міністерству соціальної політики України, Державній службі зайнятості України:

- залучити громадські організації до проведення тренінгів та лекцій на підприємствах про методи модернізації підприємств, оновлення технологій,

покращення умов праці та підвищення трудової активності працівників; для переселенців – проведення безкоштовних консультацій та вебінарів з метою мотивації до створення своєї справи, пояснення юридичної та організаційної послідовності дій, набуття ВПО нового досвіду і кваліфікації;

- розробити та запровадити державні програми підтримки для підприємців-переселенців, передбачивши зниження податкового навантаження, допомогу в реалізації продукції.

4. Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України:

- ініціювати та розробити порядок надання пільгових умов (податкові, кредитні, страхові) для розвитку малих і мікропідприємств та інноваційних стартапів у Донецькій та Луганській областях у промисловості, сільському господарстві, сфері послуг, соціальної і культурної галузі та інших;

- сприяти укладанню договорів між обласними адміністраціями Донецької та Луганської областей та іншими регіонами про спільну економічну діяльність, розширення міжрегіонального співробітництва, що передбачатиме можливості для обміну досвідом, налагодженню міжсекторальних горизонтальних зв'язків, збільшенню зайнятості.

5. Міністерству освіти і науки України:

- розробити освітні програми для перепідготовки та підвищення кваліфікації внутрішньо переміщених осіб та колишніх учасників АТО;

- організувати та популяризувати проведення серед учнівської та студентської молоді Донбасу конкурсів робіт, присвячених громадській самоорганізації за умов російської агресії;

- сприяти розвитку комунікацій дітей та студентської молоді з різних регіонів України, активізувати культурні обміни, проведення ними спільних медійних, культурних, освітніх та інших заходів.

6. Міністерству молоді та спорту України:

- створити мережу молодіжних хабів у Краматорську, Покровську, Маріуполі, Сєвєродонецьку, які будуть займатись оформленням проектної документації підтримки громадських ініціатив для участі у різних програмах та конкурсах;

- забезпечити умови та зробити доступним отримання оздоровлення та літнього відпочинку дітей та молоді, які проживають на територіях Донецької та Луганської областей, що зазнали негативного впливу внаслідок збройного конфлікту.

7. Міністерству інформаційної політики України:

- сприяти популяризації розвитку громадського сектору Донецької та Луганської областей через створення відповідних інформаційних кампаній з висвітлення успішних практик та досягнень діяльності громадських організацій, популяризації волонтерського руху – від допомоги армії до створення публічних просторів.

8. Донецькій та Луганській обласним державним адміністраціям – військово-цивільним адміністраціям, місцевим радам:

- організувати навчальні програми з метою роз'яснення механізмів взаємодії громадськості і влади для посадовців органів місцевого самоврядування, депутатів місцевих рад, службовців місцевих органів виконавчої влади та інститутів громадянського суспільства; розмістити на офіційних сайтах місцевих рад, в адміністративних установах спеціальні розділи/стенди з методичною інформацією щодо інструментів взаємодії;

- організувати семінари з фінансового та проектного менеджменту для посадовців органів місцевого самоврядування, місцевих органів виконавчої влади і представників громадських ініціатив та організацій з метою підвищення якості підготовки інвестиційних проектів та підвищення їх інституційної спроможності;

- закріпити в статуті громади основні положення тих інструментів, які дозволяють громадськості впливати на рішення влади; розширення впровадження на місцях інструменту електронних петицій, проекту «Бюджет участі».

А.Ф. Руденко

Відділ розвитку політичної системи